

S Ladislavem Mikiem o nejnovějším světovém jednání o biodiverzitě

V závěru loňského roku, ve dnech 7.–19. prosince, se v kanadském Montrealu uskutečnila 15. světová konference smluvních stran Úmluvy o biologické rozmanitosti (COP 15). Delegaci České republiky vedl poradce ministra životního prostředí doc. RNDr. Ladislav Miko, Ph.D., zmocněnec vlády pro mezinárodní vyjednávání v oblasti biodiverzity. Česká delegace pod jeho vedením na konferenci vyjednávala v zastoupení celé Evropské unie. Požádali jsme ho proto o zhodnocení výsledků, jichž bylo při složitých vyjednáváních dosaženo.

PŠ: Česká republika koordinovala jednotný postup členských států Evropské unie při vyjednávání na konferenci. Čeho si nejvíce ceníš, že se dostalo do závěrů konference? A co se naopak dojednat nepodařilo?

Koordináční role České republiky vyplývala z faktu, že jsme v tom čase byli předsednickou zemí v Radě EU. Neznamenalo to však jen každodenně koordinovat porady zástupců členských zemí v Montrealu a hledat společné odpovědi na vývoj situace během konference. Ve skutečnosti naše práce začala už před českým předsednictvím (museli jsme postavit tým vedoucích jednotlivých agend a koordinátorů, vytvořit si kontakty a propojit se s hlavními partnery – aktéry na globální úrovni) a pokračovala v celém jeho průběhu. Prvním zásadním milníkem bylo ujednání o společné pozici EU, kterého se nám podařilo dosáhnout na říjnové Radě v Lucemburku. Jen připomínám, že předchozímu francouzskému předsednictví se to za jejich působení přes velké úsilí nepodařilo. A pak už šlo o práci skvělého týmu, v němž se kromě kompetence, elánu a nadšení sklou-

1 Půdní biolog a ekolog, exministr životního prostředí, někdejší ředitel pro ochranu přírodních zdrojů a biodiverzity Generálního ředitelství pro životní prostředí Evropské komise, dnes poradce ministra, vládní zmocněnec pro biodiverzitu Ladislav Miko (vpravo) s Janem Dusíkem, vrchním ředitelem sekce ochrany klimatu MŽP a rovněž exministrem životního prostředí, na konferenci smluvních stran Úmluvy o biologické rozmanitosti v prosinci 2022 v Kanadě

bil i vnitřní vzájemný „chemismus“. Do týmu jsme přizvali řadu expertů z členských zemí, měli jsme pro každé z témat české koordinátory, kteří propojovali dílčí vyjednavače s naším společným postupem. Perfektně fungovalo průběžné informování, všechny dokumenty v aktualizované podobě byly včas k dispozici, během jednání jsme byli v neustálém kontaktu přes mnoho speciálně nastavených „whatsappových“ skupin, každý měl svého zástupce pro případ nemoci či více jednání ve stejném čase. Přes enormní záprah

a nasazení (v posledních dnech konference jsme pracovali 16 a více hodin denně) provázela tým vynikající atmosféra, a co je nejdůležitější, povedlo se nám do toho „zatáhnout“ postupně i všechny zástupce členských zemí. EU byla během konference pod ohromným tlakem – v mnoha agendách jsme vlastně byli hlavním tahounem vysoké ambice pro výsledný dokument, řada dalších delegací se snažila požadavky změkčit, někdy výrazně, a naopak dramaticky navýšit finanční požadavky. Přesto jsme to nakonec ustáli velmi dobře. Výborně fungovala spolupráce s týmem Evropské komise, jeho hlavním vyjednávačem (s kterým jsme tvořili sešranou a „nerozlučnou“ dvojici) a na politické úrovni s komisařem pro životní prostředí Virginijusem Sinkevičiusem. Dá se bez přehánění říct, že vyjednávací tým EU byl na konferenci klíčovým hráčem a zcela zásadně přispěl k dosažení výsledné dohody ve formě, v jaké byla schválena. Generální tajemnice Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD) Elisabeth Maruma Mrema to několikrát vyjádřila konstatováním, že EU je tvrdý a komplexní partner, vnímaný jako jeden z vedoucích činitelů celého procesu, s obrovskou zodpovědností. Tomu odpovídal i respekt, který jsme měli u hlavních hráčů a u předsedající Číny.

Z hlediska dosažených výsledků to lze komentovat dvojím způsobem. Mohl bych jmenovat krok po kroku, cíl za cílem a dosažená ustanovení, případně uvést několik bodů, kde jsme chtěli „více“. Ale shrnul bych to do obecnějšího konstatování, že jsme dosáhli podle mínění prakticky všech zúčastněných více, než se kdokoli odvážil doufat ještě několik dní před konferencí. Většina hlavních cílů je kvantifikována a dobře definována, schválili jsme podstatné navýšení finančních toků do ochrany biodiverzity, domluvili jsme se na řešení hlavních hnacích sil (driverů) poškozujících biodiverzitu. Já osobně za naprosto klíčové považuji dosažení dohody na rámcích pro plánování, reportování a revizi, zásadního rámce pro monitoring. Máme přesně stanoveno, co se má sledovat a jakým způsobem, schválili jsme sadu jednoznačných indikátorů, které se musejí při vyhodnocování globálně použít. Z volných a těžce interpretovatelných národních zpráv se tak dostáváme do měřitelných a porovnatelných hodnot, které podle mého názoru nepochybně povedou k mnohem lepšímu naplňování cílů, a tedy k viditelnému posunu směrem k vizi zastavit pokles biodiverzity a obnovit klíčové ekosystémy. Samozřejmě si musíme uvědomit, že jde „jen“ o mezinárodně-právní závazek, rámcový dokument, který vytváří podstatně lepší základ. Jádrem bude, jak ho teď budeme my v EU i ostatní smluvní strany naplňovat, implementovat. Z hlediska rámce jsme ale podle mého učinili klíčový a historický krok.

PK: Laco, není obvyklé, aby vědec současně dlouhodobě působil jako diplomat a politik – obě jmenované sféry mají odlišné postupy v dosahování cílů a řekl bych, že i dost protichůdné. Tvou původní badatelskou profesí je půdní biolog, byl jsi environmentálním „úředníkem“, ministrem české vlády,

ředitelem odboru pro ochranu přírodních zdrojů a biodiverzity Generálního ředitelství pro životní prostředí Evropské komise a teď hlavním vyjednavatelem v obtížné agendě. K takovému záběru musí patrně příroda a výchova jedině vybavit. Čím?

Na to se těžko odpovídá. Pro mě je to především kombinace porozumění souvislostem a vůle „do toho jít“. Vše začínalo tím, že jsem jako vědec v oblasti ekologického výzkumu zemědělské krajiny viděl a stále více „měřil a dokumentoval“, co všechno děláme svému prostředí a jak ho – přestože v zásadě víme nebo tušíme, v čem je problém – dále ničíme a degradujeme. Začal jsem tedy hledat cesty, jak problémy řešit. To mě postupně přivedlo do nevládní sféry, později do struktur s kompetencemi, nejdříve na úrovni obcí a regionů, pak na úrovni národní. A odsud už nebylo daleko k uvědomění si, že řadu problémů lze řešit jen dohodou na nadnárodní úrovni, překročit Rubikon a vstoupit do často pomalých, ne úplně čirých a těžko předvídatelných vod vyjednávání, politických diskuzí a diplomacie. Vědecká zkušenost a průprava je v tom obrovskou výhodou, ale i zátěží – člověk si stále uvědomuje, jak moc se musejí některé věci zjednodušit, aby byla šance s nimi politicky pohnout, vysvětlit je širšímu publiku, získat podporu. Pochopení způsobu rozhodování, myšlení, postupů v této sféře na druhou stranu pomáhá dostávat výsledky vědy do vnímání společnosti.

Ještě bych se zastavil u výchovy, protože ta je také klíčová. Měl jsem štěstí na učitele a profesory a později také na nadřízené a vedoucí – často se mnou třeba nesouhlasili, ale vytvářeli prostor, abych se mohl učit, přicházet s novými myšlenkami a postupy, a když jsem je o nich dokázal přesvědčit, místo stavění bariér otvírali možnosti. A po celou tu dobu mám v hlavě jednu větu, kterou mi opakoval můj děda a pak i táta: „Když ti jde o to, aby se něco stalo, hlavní je opravdu chtít.“ A opravdu chtít znamená, že člověk často obětuje pohodlí nebo své oblíbené aktivity a jde i do práce a činností, které nejsou jeho „snem“, ale o kterých ví, že představují klíč a cestu k cíli. Bez toho „opravdového chtění“ by bylo někdy hodně těžké třeba ve státní správě nebo v politice vydržet tak dlouho. Snad nemusím dodávat, že další výbavou z rodiny byl důraz na slušné chování a Masarykovo „Nebát se a nekrást“.

PK: Ve finálním textu Globálního rámce pro dlouhodobé cíle A až D, kde mezníkem na horizontu je r. 2050, mezi jiným čteme, že „rychlost a rizika vymírání druhů se snižují desetkrát“. Tyto dohodnuté arbitrární kvantifikace se dále v podrobnějším textu vyskytují často. Úředníci každého účastnického státu čísla k výkonu agendy potřebují – jsou ale k dispozici metriky, resp. ukazatele, které by při sledování v čase bylo možné efektivně využít? Např. pro biologickou rozmanitost Simpsonův index nebo jiné indexy, jež by zohledňovaly jak počty druhů, tak jejich proporční zastoupení ve společenstvech a daly se v poměřovacích obdobích snadno získat?

Tady jde právě o hledání kompromisu mezi vědou a politikou. Samozřejmě že u řady

fenoménů nemáme dost dat a někdy ani metrik. Nějakým způsobem ale máme problém vymírání druhů či degradace ekosystémů definován, máme k dispozici některé ověřené indexy i skupiny druhů a ekosystémových parametrů, které lze vnímat jako „deštníkové“ nebo reprezentativní. Samotný kvantitativní cíl je pak důležitý ne sám o sobě (jestli snížíme vymírání devětkrát či dvanáctkrát je celkem totéž jako desetkrát), jde ale o nastavení rychlosti procesů, které potřebujeme spustit, a nějakou hodnotu, která umožní kontrolovat, jak postupujeme. S výjimkou některých jednoznačně měřitelných čísel (jako je rozloha chráněných území) má celá řada měřitelných cílů tento charakter: určují ambici a směr a umožňují kontrolu a korekci. Použijeme zkrátka to nejlepší, co máme, abychom měli nejen věcnou, ale i politickou „kotvu“ v procesu. Rámec i úmluva přitom umožňují věci aktualizovat, pokud se v metodice posuneme. Na druhou stranu dlouhodobější kontinuita v měření vývoje je k nezaplacení – stačí připomenout indexy výskytu polních ptáků a motýlů. Koneckonců, jeden z nejpálčivějších problémů je, že nám do značné míry chybí to, čemu se říká „základní čára“ neboli baseline. Nějaké východzí hodnoty, ke kterým se naše úsilí vztahuje. Zjednodušeně řečeno, víme, že biodiverzita dramaticky klesá, ale nevíme, vůči čemu úhrnně posoudit, zda se daří pokles zpomalit či zastavit (u jednotlivých druhů nebo konkrétních fenoménů je to přece jen lepší). Řečeno s Járrou Cimrmanem: „jak se má náčelník rozhodnout co dělat, když nevíme, kde jsme?“ Mimořádně, i toto se schválený rámec snaží definovat, což rovněž považuji za klíčový výsledek.

PŠ: Jaký je tvůj názor na realizovatelnost ambiciózních stanovených cílů Globálního rámce pro biologickou rozmanitost, když víme, že např. přechozí ambiciózní cíle z Aichi nebyly splněny (v angličtině Aichi podle názvu japonské prefektury, v níž se nachází město Nagoja, kde byly tyto cíle vytyčeny na konferenci COP 10 v rámci Strategického plánu pro biologickou rozmanitost 2011–20)? Osobně si myslím, že právě nastavení implementačního rámce, monitorování a indikátorů postupu poskytuje šanci pro mno-

hem lepší realizaci. Informace o postupu realizace budou dostupné ve veřejném prostoru a to vytváří tlak společnosti i dalších aktérů podobný tomu, který sledujeme v případě klimatických výzev. Myslím, že bude mnohem těžší skrývat nedostačující činnost za slova nebo si utrhout otevřenou mezinárodní ostudu z nedodržování vlastního závazku. Může se zdát, že to není mnoho, ale zkušenosti z mezinárodních úmluv ukazují, že tento mechanismus docela dobře funguje. Výzvu bude spíš časový rámec, protože dohoda se měla vztahovat na desetiletí 2020–30, ovšem máme ji až teď (vzhledem k odkladům zapříčiněným pandemií covidu-19) a reálně se s ní začíná až v třetím roce desetiletí. Otázkou tedy je, zda opravdu vše bude možné stihnout do onoho ikonického r. 2030. Ale i kdybychom s sebou ten dvou- až tříletý skluz „táhli“ dál, pokud se ambice bude dařit naplňovat, bude to pro biodiverzitu i dosažení naší koncové vize v r. 2050 dobré.

PK: Veřejnost dozajista zajímá, nakolik jdou dohodnuté podíly chráněných ploch napříč státy bez ohledu na to, jak vysokou biodiverzitou díky geografické poloze a dalším danostem ty které země oplývají... Je stanovené procento ochrany biologické rozmanitosti „povinné“ pro státní útvary, nebo se řídí přeshraničním výskytem s podmíněností spíše klimatickou zonací na zeměkouli?

Jako většina cílů i tento je nastaven jako globální, nikoli národní. Jinými slovy, nedá se přeložit tak, že každá země na kterémkoli místě planety musí mít 30 % plochy pokrytých chráněným územím. Je zřejmé, že právě s ohledem na podmínky a stav ekosystémů to někde dosáhnout nelze, a jinde to bude naopak více. Z národních plánů a zpráv se pak dopočte, zda jsme na cestě ke splnění globálního cíle, nebo se bude muset hledat dál. Mohlo by se zdát, že země, které si přírodu více „zničily“, tím budou nějak nepřímo zvýhodněny, ale není tomu tak. Dalším schváleným cílem je totiž rozběhnout obnovu na 30 % plochy ekosystémů poškozených a degradovaných. Takže ten, kdo bude mít objektivně méně zachovalé přírody k ochraně, bude mít naopak větší porci práce v obnově ekosystémů degradovaných.

2 Pohled do hlavního sálu světové konference o biodiverzitě COP 15 v kanadském Montrealu

3 Vedoucí české delegace Ladislav Miko s náčelníkem původních obyvatel v oblasti Montrealu z kmene Mohawků, který pronesl přivítací projev při zahájení konference, a s jeho manželkou. Snímky z archivu L. Mika

PK: Druhové bohatství rostlin, živočichů nebo hub v nadzemní „zelené“ vrstvě je nejviditelnější ve srovnání s možná ještě bohatší, i když pouhým okem stěží viditelnou podpovrchovou (půdní) faunou a flórou nebo s tou v oceánech, což může mít i „politický“ dopad co do přijímání dokumentu jak reprezentacemi států, tak veřejností. Zohledňuje tuto skutečnost výsledný dokument, ať už přímo, nebo nepřímo?

Dá se říct, že pouze nepřímo. Biodiverzita je ale zahrnuta na všech úrovních (genetické zdroje, druhy, společenstva a ekosystémy), bez specifikace, kromě toho, že se explicitně mluví o terestrických i o vodních vnitrozemských, pobřežních a mořských ekosystémech. Půdní prostředí je ale v důležitých kontextech nepřímo zahrnuto – ať už jde o eliminaci škodlivých dotací (týká se hodně zemědělství), snížení ztrát živin, snížení rizika používání pesticidů, anebo zajištění dobrého stavu půdy (soil health). Jako půdní biolog jsem tomu velmi rád – jak se říká, potřebný „háček“ tam je, teď jde o to, s ním správně pracovat.

PK: Dřívější Národní strategie ochrany biodiverzity České republiky, odvozená z Úmluvy o biologické rozmanitosti (z r. 1992) po jejím vstupu v platnost (vyšla ve Sbírce zákonů pod č. 134/1999 Sb.), byla zveřejněna v květnu 2005. Expertní přípravy při Ministerstvu životního prostředí ČR jsem se zúčastnil a vzpomínám na diskuze např. o tom, co je či není reálné. Jak vidíš po 17 letech výsledky tohoto snažení a „institucionalizace“ formou Strategie a jak u nás mohou ovlivnit výhled nové postuláty přijaté na COP 15? Jak budou začleněny do Národní strategie ochrany biodiverzity ČR 2016–2025?

Podle mého soudu je „institucionalizovaná“ Strategie důležitou oporou při budování všeobecného právního rámce v ČR (a v každé zemi). Při zpracování nových nebo novelizaci existujících zákonů pak slouží automaticky jako referenční plocha, kterou nelze pominout, a pomáhá tak v procesu nazývaném „mainstreaming“ biodiverzity. Schválený rámec se v ní opravdu bude muset projevovat, je to jedna z povinností, k nimž se vlastně všechny zúčastněné země zavázaly. Znamená to aktualizaci a doplnění Národní strategie a její překlopení do právního rámce ČR. Současně si ale myslím, že drtivou většinu potřebné legislativy už bud máme v nějakém běhu a vývoji (např. Natura 2000), nebo je v přípravě již z doby před montrealskou konferencí, protože byla součástí strategie Green Deal. Dá se myslím dokonce říct, že dosažená dohoda z Montrealu rozšířila některé prvky našeho Green Dealu z hlediska biodiverzity na globální úroveň. Škarohlídům tak lze namítnout, že nejde o nějaké evrop-

ské seabemrskáčství, ale naopak že svět vzal řadu našich priorit za své, a tudíž ve svém snažení nebudeme osamoceni.

PŠ: Došlo při jednání konference i ke změnám v oblasti ochrany biologické rozmanitosti na genetické úrovni, tedy v Cartageném protokolu o biologické bezpečnosti z r. 2000 (dojednaném též v Montrealu) a dosti neurčitým projednáním na konferenci COP 14 v r. 2018 v egyptském Šarm aš-Šajchu – např. v nové závazné problematice editací genomu, gene drive organismů (přirozeného, přírodního genového inženýrství), syntetické biologie apod.? Stačí mezinárodní vyjednávání rychlosti výzkumu, vývoje nových technik či technologií?

K pokroku určitě došlo, i když ve srovnání s agendou CBD byl tento pokrok mírnější, méně dramatický a někde se čekalo víc. Máme ale zcela zásadní dohodu o využívání digitalizovaných genetických informací a sdílení přínosů z jejich využívání. Pokud tento mechanismus bude uveden do operační podoby během roku, jak bylo domluveno, budeme mít k dispozici významný a celkem dlouhodobý zdroj finančních prostředků, který může podpořit Společný fond pro globální rámec biodiverzity, a tedy příspěvek k dojednanému cíli zabezpečit přerozdělení prostředků z rozvinutější části světa do zemí rozvojových v objemu 30 miliard dolarů ročně k r. 2030 (zhruba trojnásobek proti dnešní situaci). Naopak se nepodařilo dohodnout, aby problematika syntetické biologie byla nastavena mnohem flexibilněji a dokázala tak zohlednit velmi rychlý vývoj v této oblasti. Zatím se vztahuje spíše k věcem už v praxi využívaným a nový vývoj moc nepředvídá. Znamená to, že se v budoucnu bude nutně k ustanovením znovu vracet.

PŠ: Jedním z cílů konference, pro rozvojové státy dokonce tím nejdůležitějším, bylo financování biologické rozmanitosti. Pro rozvinuté státy bylo spíše zásadní nasměrování financí k udržitelným investicím a jejich odklonění od investic škodlivých pro životní prostředí

a biodiverzitu. Jak se to podařilo dojednat, a hlavně jak to bude prováděno i přes odpor mocných lobby?

Dalo by se dokonce říct, že pro celou řadu rozvojových zemí bylo toto téma tím hlavním, co na konferenci sledovaly. Některé formulované požadavky (např. afrických zemí) byly ale zcela nereálné – transfery ve výši 60 nebo až 100 miliard dolarů ročně, při vědomí, že dnes je to o něco méně než 10 miliard a celkový objem veškeré zahraniční pomoci se globálně pohybuje okolo 150 miliard ročně. Vyjednávání se vedlo se záměrem propojit ambice, cíle a potřebné financování – a myslím, že nakonec jsme dosáhli velmi dobrých rovnováh. Konference se shodla, že celkový objem financí potřebných pro biodiverzitu (včetně domácích národních, ale také soukromých, bankovních a dalších zdrojů) je potřeba do r. 2030 zdvojnásobit z dnešních zhruba 100 miliard na 200 miliard dolarů ročně. To mimo jiné, přeloženo do naší reality, znamená zároveň zdvojnásobení financování aktivit spojených s biodiverzitou, její ochranou a obnovou i u nás doma. A objem prostředků, které poskytne bohatší globální Sever rozvojevému globálnímu Jihu, se do r. 2030 ztrojnásobí z necelých 10 miliard na 30 miliard dolarů ročně. Velmi důležitá je i dohoda na masivním odbourání dotací škodlivých pro biodiverzitu ve výši až 500 miliard dolarů ročně. Cílem je tyto dotace identifikovat, a nikoli „odebrat“ podporovaným (např. zemědělcům), ale změnit je tak, aby biodiverzitě přinejmenším neškodily, v lepším případě, aby ji podporovaly a pomáhaly obnovit. První vlašťovky takového postupu už vidíme třeba v probíhající transformaci dotací ze Společné zemědělské politiky EU. Víme a vidíme, jak složitý proces to je a jak je těžké ho realizovat právě přes tlaky nejrozličnějších lobbistických skupin – dosažená dohoda bude v tomto úsilí novou oporou.

PŠ: Chtěl bys zdůraznit něco dalšího, co je důležité zmínit nebo na to upozornit a na co jsme se tě v otázkách neoptali?

Všechno, nebo nic. Myslím tím, že dohoda je plná mimořádně zajímavých rozhodnutí, ale není možné je na této ploše rozebírat všechny. Doporučuji proto se do ní začíst podrobněji, protože věřím, že se dotkne našeho života mnohem víc než podobné dohody v minulosti. A ještě jednu věc musím zmínit: fantastický tým, který pomáhal českému předsednictví popsaného výsledku dosahnout, neprokázal jen naše organizační a koordinační schopnosti a právo být hrdí na to, čeho jsme ve shodě s celou Evropskou unií docílili. Prokázal také, že v oblasti ochrany biodiverzity, přes všechny problémy a průšvihy, co doma řešíme, přes spoustu frustrací a těžkých zklamání, máme věcně, z hlediska zkušeností z managementu i obnovy přírody a krajiny, světu i Evropě co nabídnout a že česká stopa v této oblasti je významnější, než si někteří z nás chtějí připustit. Myslím, že bude dobré na tom stavět dál.

Děkujeme za velmi zajímavý rozhovor.

Více také na str. XX–XXI tohoto čísla. K dalšímu čtení např. Živa 2016, 1: XIII–XIV; 2017, 3: LXXVII–LXXIX; 2019, 5: CXXI–CXXV.